

**СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І УПРАВЛІННЯ

Кафедра «Облік і оподаткування»

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до випускної роботи

бакалавра

на тему: **Облік і аудит витрат операційної діяльності підприємства (на
прикладі ПрАТ "Миронівський хлібопродукт")**

Виконав: студент 4 курсу, групи

ООП-21д

спеціальності

071 – Облік і оподаткування

Петров Денис Віталійович

Керівник

Завідувач кафедри

Рецензент

Київ - 2025 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет, відділення _____

Факультет економіки і управління _____

Кафедра _____ обліку і оподаткування _____

Освітній рівень _____ бакалавр _____

Напрямок підготовки _____

(шифр і назва)

Спеціальність _____ 071 «Облік і оподаткування» _____

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Клюс Ю.І.

“ 16 ” квітня 20 25 року

З А В Д А Н Н Я
НА ВИПУСКНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Петрову Денису Віталійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Облік і аудит витрат операційної діяльності підприємства

керівник роботи Пчелинська Г.В., к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від “16” 04 2025 року №70/14

2. Строк подання студентом роботи 17.06.2025 р.

3. Вихідні дані до роботи 3.1.Первинна документація, реєстри аналітичного та синтетичного обліку, інформація щодо видів діяльності. 3.2.Фінансова та статистична звітність підприємства. 3.3.Матеріали стосовно організації обліку, аналізу на підприємстві. 3.4.Законодавчо-нормативна база щодо теми дослідження. 3.5. Теоретичні та методичні джерела щодо обліку і аудиту витрат операційної діяльності підприємства.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 4.1.Розкриття результатів теоретичних та методичних досліджень

щодо обліку і аудиту витрат операційної діяльності підприємства. 4.2. Висвітлення системи організації бухгалтерського обліку та аудиту витрат операційної діяльності підприємства. 4.3. Аналіз структури, динаміки, ефективності операційних витрат підприємства. 4.4. Виявлення шляхів вдосконалення управління витратами операційної діяльності підприємства.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
5.1. Демонстрація результатів теоретичних та методичних досліджень щодо обліку і аудиту витрат операційної діяльності підприємства. 5.2. Демонстрація можливостей удосконалення обліку операційних витрат підприємства. 5.3. Демонстрація результатів аналізу структури, динаміки, ефективності операційних витрат підприємства. 5.4. Демонстрація можливостей підвищення ефективності обліку і аудиту витрат операційної діяльності підприємства.

6. Дата видачі завдання 16.04.2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	примітка
1	Одержання завдання на виконання випускної кваліфікаційної роботи	16.04.2025	
2	Підготовка бібліографії та вивчення літературних джерел за визначеною тематикою	26.04.2025	
3	Підготовка та надання I розділу роботи	10.05.2025	
4	Підготовка та надання II розділу роботи	25.05.2025	
5	Підготовка та надання III розділу роботи	08.06.2025	
7	Підготовка висновків та заключне оформлення роботи	13.06.2025	
8	Надання до захисту готової роботи	17.06.2025	

Студент

(підпис)

Петров Д.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

(підпис)

Пчелинська Г.В.
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Випускна робота: 57 стор., 7 табл., 8 рис., 50 джерел.

Об'єкт дослідження - діюча система обліку і аудиту ПрАТ «Миронівський хлібопродукт».

Предмет дослідження - витрати операційної діяльності підприємства.

Мета роботи – дослідження теоретичних питань та визначення можливостей удосконалення обліку та аудиту операційних витрат підприємства.

У роботі розглянуто теоретичні основи визнання та оцінки витрат, їх класифікацію; організацію бухгалтерського обліку та аудиту операційних витрат на ПрАТ «Миронівський хлібопродукт». Проаналізовані техніко-економічні показники діяльності підприємства, виконано аналіз структури та динаміки показників операційної діяльності, визначені шляхи удосконалення системи обліку, аудиту на підприємстві та підвищення ефективності управління операційними витратами.

ОБЛІК, АУДИТ, ВИТРАТИ, ОПЕРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ПІДПРИЄМСТВО, ЕФЕКТИВНІСТЬ.

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ВИТРАТ	8
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВІ	20
РОЗДІЛ 3. АУДИТ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ ПРАТ "МИРОНІВСЬКИЙ ХЛІБОПРОДУКТ" ТА ШЛЯХИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ	30
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	51

ВСТУП

У сучасному агропромисловому холдингу операційні витрати відіграють ключову роль у формуванні собівартості продукції та, як наслідок, у визначенні кінцевих фінансових результатів діяльності. Їх ефективний облік, аналіз та аудит є основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на максимізацію прибутку та забезпечення сталого розвитку. В умовах сучасних викликів, таких як геополітична нестабільність, повномасштабна війна на території України та постійні ринкові флуктуації (коливання цін на сировину, енергоносії, зміни у логістичних ланцюгах), необхідність удосконалення механізмів управління витратами набуває особливої актуальності. Ці фактори створюють додатковий тиск на операційну діяльність підприємств, змушуючи їх шукати нові шляхи оптимізації та підвищення ефективності використання ресурсів.

Точний облік і незалежний аудит операційних витрат мають велике практичне значення, оскільки вони дозволяють суттєво підвищити ефективність управління ресурсами та рентабельність діяльності підприємства. На прикладі ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» (МХП), одного з провідних агропромислових холдингів України, що працює в умовах вертикальної інтеграції, це дозволяє не лише об'єктивно оцінювати собівартість продукції на кожному етапі виробництва (від вирощування зернових до виробництва м'яса птиці), а й виявляти резерви для її зниження. Зацікавленими сторонами у такому дослідженні є керівництво підприємства, для якого точна інформація про витрати є основою стратегічного планування та операційного контролю; інвестори, що оцінюють фінансову стійкість та привабливість компанії; а також контролюючі органи, що здійснюють перевірку дотримання законодавства. Очікуваними результатами від впровадження запропонованих рекомендацій є зростання прибутковості, підвищення конкурентоспроможності, посилення фінансової дисципліни та мінімізація ризиків.

Метою даної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів обліку й аудиту операційних витрат ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» та розробка шляхів їх вдосконалення в умовах мінливого зовнішнього середовища. Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі ключові завдання:

- проаналізувати теоретико-методичні основи формування та класифікації операційних витрат;
- оцінити поточну організацію обліку та аудиту операційних витрат на ПрАТ «Миронівський хлібопродукт»;
- здійснити аналіз структури, динаміки та ефективності операційних витрат підприємства за останні звітні періоди;
- запропонувати конкретні заходи з оптимізації обліку, аудиту та управління операційними витратами МХП.

Об'єктом дослідження є система обліку, аудиту та аналізу операційних витрат ПрАТ «Миронівський хлібопродукт». Предметом дослідження

виступають процеси визнання, вимірювання, групування та перевірки витрат операційної діяльності в межах облікової політики підприємства, а також їх вплив на фінансові результати та ефективність діяльності.

У процесі дослідження використовувалися такі загальнонаукові та спеціальні методи: горизонтальний і вертикальний аналіз для оцінки динаміки та структури витрат; коефіцієнтний аналіз для розрахунку показників ефективності; факторний аналіз для виявлення впливу окремих чинників на витрати; порівняльний аналіз для зіставлення показників у часі та за сегментами; а також експертні оцінки для обґрунтування висновків та рекомендацій. Інформаційною базою дослідження слугували консолідована фінансова звітність МХП за 2022–2024 рр., первинні документи підприємства, нормативно-правова база (Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, закони України, податковий кодекс), а також наукові та методичні джерела з питань обліку та аудиту витрат.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ВИТРАТ

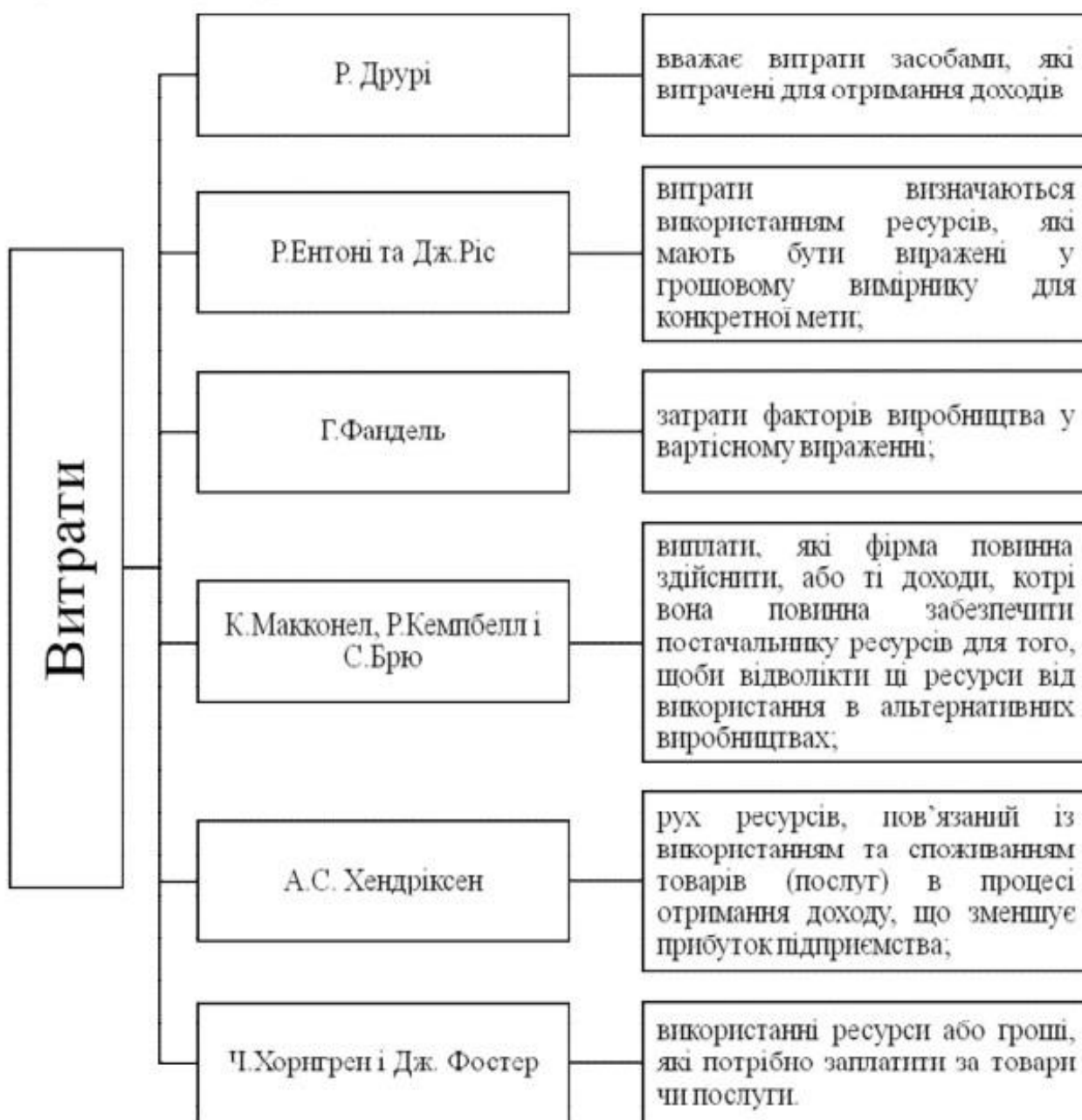
Витрати є однією з ключових економічних категорій, що характеризує використання різних речовин і сил природи в процесі господарювання. З економічної точки зору, витрати визначаються як "затрати втрачених можливостей" або "економічні витрати" – це сума грошей, яку можна було б отримати при найбільш вигідному з усіх можливих альтернативних варіантів використання ресурсів. Це поняття обумовлене обмеженістю ресурсів порівняно з кількістю варіантів їх використання[11]. Економічні витрати охоплюють як явні (зовнішні), тобто прямі грошові платежі постачальникам факторів виробництва, так і неявні (внутрішні) — втрачену вигоду від найкращого альтернативного використання власних ресурсів підприємства[11].

На відміну від економічної, бухгалтерська точка зору на витрати є більш вузькою. З бухгалтерської точки зору, витрати – це зменшення економічних вигод у формі вибуття активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства[11]. Це "тільки конкретні витрати ресурсів"[11 с. 7] Економічне та бухгалтерське розуміння витрат докорінно відрізняється. Бухгалтерський облік, що спирається на достовірність і можливість перевірки, фіксує лише явні (експліцитні) витрати. Натомість економічна теорія враховує також неявні (імпліцитні), тобто вартість втрачених можливостей. Ця відмінність має ключове значення для управлінських рішень, адже неповне врахування витрат може призвести до неефективного розподілу ресурсів. Наприклад, якщо підприємство працює на власній земельній ділянці, бухгалтерський облік покаже лише прямі витрати на неї (податки, амортизацію). Проте з економічного погляду існує й неявна вартість — дохід, який власник міг би отримати, здавши ділянку в оренду. Ігнорування цих «втрачених можливостей» спотворює реальну економічну ефективність і може

призвести до помилкових інвестиційних рішень. Витрати також поділяють на релевантні та нерелевантні. Релевантними називають ті витрати, які змінюються залежно від ухваленого управлінського рішення, тому їх і враховують при порівнянні альтернатив. Нерелевантні ж витрати, навпаки, залишаються незмінними, тому при аналізі їх до уваги не беруть[13]. Розуміння різниці між явними/неявними та релевантними/нерелевантними витратами є ключовим в управлінському обліку. Воно допомагає менеджерам ухвалювати обґрунтовані рішення, що виходять за межі традиційної фінансової звітності.

Наприклад, щоб запустити нову виробничу лінію, менеджеру замало знати лише бухгалтерські витрати. Слід також врахувати, чи не можна було б використати наявні потужності для іншого, прибутковішого проєкту (це і є неявні витрати). До того ж, обираючи між двома варіантами, до уваги беруть лише релевантні витрати — ті, що відрізняються для кожного варіанта, а не спільні для обох.

Класифікація витрат є фундаментальною основою для ефективного управління діяльністю підприємства та формування достовірної фінансової та управлінської звітності. Вона дозволяє отримати поглиблене уявлення про структуру витрат та їх вплив на фінансові результати.

Однією з ключових класифікацій є поділ витрат залежно від обсягу виробництва (ділової активності):

Постійні витрати (fixed costs) – це витрати, які не змінюються пропорційно до зміни обсягу виробництва або реалізації продукції у відповідному діапазоні (релевантному діапазоні). До них належать, наприклад, орендна плата за приміщення, амортизація обладнання (за лінійним методом), заробітна плата адміністративного персоналу. Навіть якщо підприємство тимчасово припинить виробництво, ці витрати все одно будуть виникати[43].

Змінні витрати (variable costs) – це витрати, загальна сума яких змінюється прямо пропорційно до зміни обсягу виробництва або реалізації. До типових змінних витрат відносять вартість сировини та матеріалів, витрати на електроенергію для виробничих потреб, відрядну заробітну плату виробничого персоналу. Зі збільшенням обсягу виробництва ці витрати зростають, і навпаки[43].

Напівзмінні (змішані) витрати (mixed costs) – це витрати, які містять як постійну, так і змінну складові. Прикладом можуть бути витрати на телефонний зв'язок (абонентська плата – постійна частина, плата за використання понад ліміт – змінна), або витрати на обслуговування обладнання (фіксована плата за договір та оплата за додатковий ремонт, залежний від інтенсивності використання)[43].

Інший важливий підхід до класифікації витрат – за способом віднесення на собівартість конкретного виду продукції (робіт, послуг):

Прямі витрати (direct costs) – це витрати, які безпосередньо пов'язані з виробництвом конкретного виду продукції (наданням послуги, виконанням роботи) і можуть бути віднесені на неї економічно доцільним шляхом. Прикладами є вартість основних матеріалів, використаних у виробництві певного виробу, або заробітна плата робітників, які безпосередньо виготовляють цей виріб.

Непрямі витрати (indirect costs) – це витрати, які не можуть бути безпосередньо віднесені на собівартість конкретного виду продукції та вимагають розподілу між різними об'єктами калькулювання за допомогою певних баз розподілу (наприклад, машиногодина, кількості виготовленої

продукції, заробітної плати основних робітників). До них відносяться загальновиробничі, адміністративні витрати, витрати на збут. Непрямі витрати мають не менш важливе значення для загальної економічної ефективності підприємства[35].

Також витрати можуть бути класифіковані за функціями діяльності підприємства:

Виробничі витрати – витрати, пов'язані безпосередньо з процесом виробництва продукції.

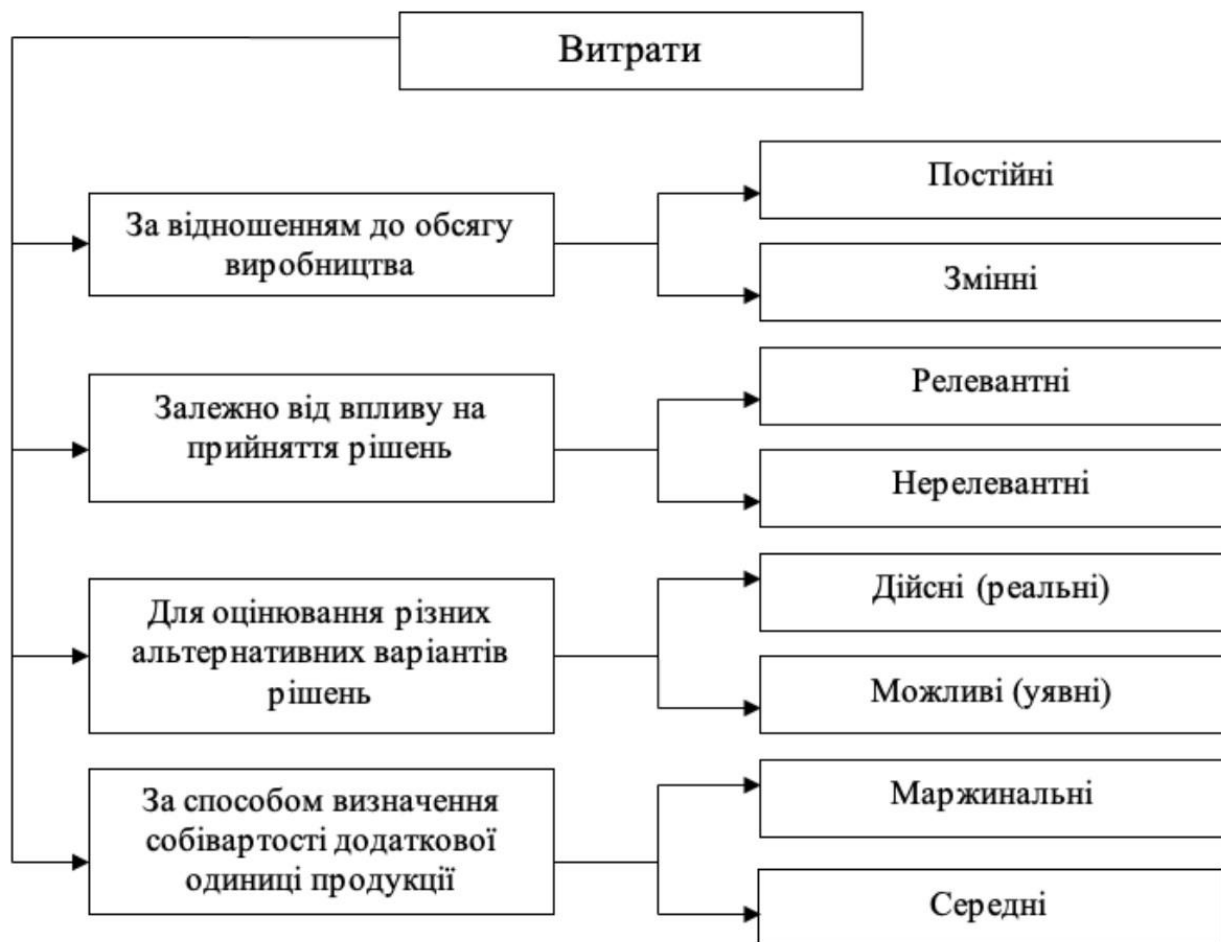
Адміністративні витрати – загальногосподарські витрати, спрямовані на обслуговування та управління підприємством в цілому (наприклад, заробітна плата адміністративного персоналу, витрати на утримання офісу).

Витрати на збут – витрати, пов'язані з реалізацією продукції (наприклад, витрати на рекламу, транспортування готової продукції, заробітна плата торговельних агентів)[13].

Інші операційні витрати – витрати, що виникають у процесі звичайної діяльності, але не пов'язані безпосередньо з виробництвом або збутом (наприклад, витрати на дослідження і розробки).

Фінансові витрати – витрати, пов'язані із залученням та використанням капіталу (наприклад, відсотки за кредитами).

Кожна з цих класифікацій має своє значення для різних аспектів управління. Розуміння динаміки постійних та змінних витрат є ключовим для аналізу точки беззбитковості та планування прибутку. Розрізнення прямих та непрямих витрат є невід'ємною частиною калькулювання собівартості продукції. А класифікація за функціями діяльності дозволяє оцінити ефективність окремих підрозділів та функціональних напрямків підприємства. В сукупності, ці підходи до класифікації створюють комплексну картину витрат, необхідну для прийняття стратегічних та тактичних рішень[9].

Бухгалтерський облік та фінансова звітність спираються на ключові принципи, що гарантують достовірність та об'єктивність інформації. Основні:

- повне висвітлення;
- автономність;
- послідовність;
- безперервність;
- нарахування;
- пріоритет сутності над формою;
- єдиний грошовий вимірник.

Ці та інші принципи закріплені в міжнародних та національних стандартах (положеннях) бухгалтерського обліку.[8, 10, 4]

Одним із ключових принципів бухгалтерського обліку, є принцип нарахування та відповідності доходів і витрат. Він означає, що доходи і витрати визнають в обліку та звітності в момент їх виникнення, а не тоді, коли надходять чи сплачуються гроші[2]. Витрати визнаються одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони були понесені [8]. Якщо ж витрати не можуть бути прямо пов'язані з доходом певного періоду, вони відображаються як витрати того звітного періоду, в якому були здійснені [8]. Якщо актив забезпечує економічні вигоди протягом кількох звітних періодів, витрати визнаються шляхом систематичного розподілу його вартості (наприклад, у формі амортизації) між відповідними періодами [8].

Критерієм визнання витрат є зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства, за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені [8]. Принцип нарахування та відповідності є фундаментальним для сучасної бухгалтерії, адже він забезпечує значно точнішу оцінку фінансового результату за період, аніж касовий метод. Однак, його застосування, особливо у складних галузях як агропромисловий комплекс, може вимагати значних професійних суджень. Наприклад, якщо підприємство продало продукцію в кредит у поточному періоді, принцип нарахування дозволяє визнати дохід від продажу та відповідні витрати (собівартість) у цьому ж періоді, навіть якщо гроші будуть отримані пізніше. Це дає реалістичну картину прибутковості. Проте, у сільському господарстві, де біологічні активи (наприклад, тварини, що ростуть, або посіви) змінюють свою вартість без прямої транзакції, їх "визнання" як витрат або доходів (наприклад, через переоцінку за справедливою вартістю) вимагає складних оцінок і може впливати на фінансовий результат без фактичного грошового потоку.

Операційні витрати — це складна й багатогранна категорія, тому для ефективного обліку, аналізу, контролю та ухвалення управлінських рішень їх класифікують за різними критеріями. Узагальнену класифікацію операційних витрат за ключовими ознаками наведено в таблиці 1.1.

Критерій класифікації	Групи витрат	Значення для обліку та управління
За економічними елементами	- Матеріальні витрати - Витрати на оплату праці - Відрахування на соціальні заходи - Амортизація - Інші операційні витрати	Дає узагальнене уявлення про те, на що витрачаються ресурси, незалежно від місця виникнення. Важливо для аналізу загальної структури витрат та їх динаміки.
За статтями калькуляції	- Прямі матеріальні витрати - Прямі витрати на оплату праці - Інші прямі витрати - Загальновиробничі витрати	Дозволяє визначити собівартість конкретного виду продукції (робіт, послуг), необхідне для ціноутворення та контролю витрат за місцем їх виникнення.
За видами діяльності	- Операційна (основна та інша операційна) - Фінансова - Інвестиційна	Групує витрати за основними напрямками діяльності підприємства, що важливо для формування фінансової звітності та оцінки ефективності кожного виду діяльності.
За зв'язком з обсягом виробництва	- Змінні - Постійні - Напівзмінні	Фундаментально важливо для аналізу беззбитковості, маржинального аналізу, планування обсягів виробництва та прийняття рішень щодо ціноутворення.
За можливістю віднесення на об'єкт витрат	- Прямі - Непрямі	Визначає, які витрати можуть бути безпосередньо віднесені на собівартість продукції, а які потребують розподілу. Впливає на точність калькулювання.

Критерій класифікації	Групи витрат	Значення для обліку та управління
За доцільністю	- Продуктивні - Непроодуктивні	Дозволяє виявляти та мінімізувати витрати, які не приносять економічної вигоди або є результатом неефективності (наприклад, втрати від браку).
За можливістю контролю	- Контрольовані - Неконтрольовані	Важливо для системи відповідальності та мотивації менеджерів. Контрольовані витрати можуть бути безпосередньо вплинуті управлінськими рішеннями.
За місцем виникнення	- За цехами, підрозділами	Дозволяє контролювати витрати на рівні структурних одиниць та оцінювати ефективність їх роботи.
За носіями витрат	- За замовленнями, видами продукції, напівфабрикатами	Забезпечує деталізовану інформацію для калькулювання собівартості конкретних продуктів або послуг.

Класифікація витрат — це ключовий інструмент управлінського обліку, що дає змогу не лише формувати зовнішню звітність, а й отримувати дані для ухвалення внутрішніх рішень. Кожен підхід до групування має свою мету: поділ за елементами показує загальну структуру ресурсів, за статтями калькуляції — дозволяє визначити собівартість продукту, а розмежування на змінні й постійні є вирішальним для аналізу беззбитковості[17].

Так, агрохолдинг, правильно розмежувавши прямі витрати на вирощування птиці від загальновиробничих (як-от утримання інкубатора), може об'єктивно розрахувати собівартість і встановити конкурентну ціну.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В Україні облік операційних витрат регулюється багаторівневою системою нормативних актів, що включає закони, національні положення (стандарти) та методичні рекомендації. Основним законодавчим актом є Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні"[2]. Він визначає правові засади, основні принципи бухгалтерського обліку (повне висвітлення, автономність, послідовність, безперервність, нарахування, превалювання сутності над формою, єдиний грошовий вимірник), вимоги до ведення обліку та складання фінансової звітності, а також відповідальність за порушення[13].

Господарський кодекс України регулює загальні засади господарської діяльності та відносин, а також визначає державний контроль та нагляд за господарською діяльністю. Згідно з ним, господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру [1, 13].

Податковий кодекс України (ПКУ) встановлює правила оподаткування, зокрема податку на прибуток підприємств, та вимоги до підтвердження даних у податковій звітності[3]. ПКУ також визначає поняття "витрати подвійного призначення" та встановлює обмеження щодо їх податкового обліку, що може створювати розбіжності між бухгалтерським та податковим обліком. Наприклад, деякі витрати, визнані в бухгалтерському обліку, можуть не враховуватися повністю для податкових цілей або вимагати коригувань фінансового результату до оподаткування[3].

Ключовим стандартом, що деталізує методологічні засади формування інформації про витрати, є Національне положення (стандарт) бухгалтерського

обліку 16 "Витрати" (П(С)БО 16) [8]. Цей стандарт визначає визнання, склад та групування витрат, а також їх розкриття у фінансовій звітності. Він встановлює, що витрати визнаються одночасно зі зменшенням активів або збільшенням зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу[8].

Інші важливі П(С)БО, що стосуються обліку операційних витрат, включають:

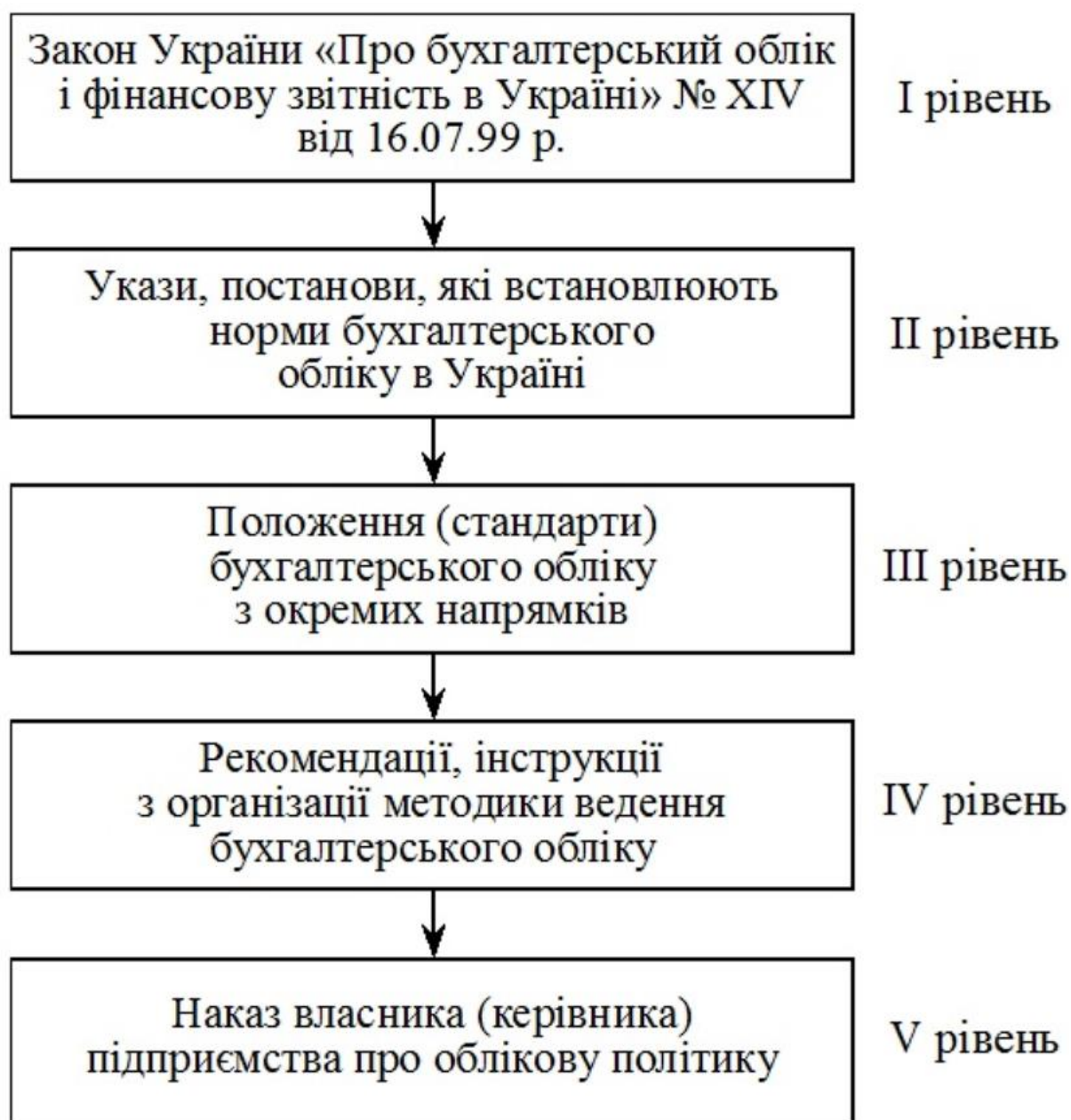
- П(С)БО 9 "Запаси", що регулює облік сировини, матеріалів, палива, незавершеного виробництва та готової продукції[5].
- П(С)БО 30 "Біологічні активи", який встановлює особливості обліку біологічних активів, їх визнання та оцінки, що є критично важливим для агропромислових підприємств[6].

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений Міністерством фінансів України, є основним інструментом для систематизації облікової інформації[7].

Він містить клас 8 "Витрати за елементами" та клас 9 "Витрати діяльності", які використовуються для узагальнення інформації про витрати підприємства. Підприємства самостійно вводять субрахунки до синтетичних рахунків, виходячи з потреб управління, контролю, аналізу та звітності[7].

Додатково, існують Методичні рекомендації, такі як Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів[9], які надають деталізовані вказівки щодо застосування стандартів.

Багаторівнева та динамічна система нормативно-правового регулювання обліку витрат в Україні зобов'язує підприємства до постійного моніторингу законодавства та адаптації облікових політик. Фундаментальні розбіжності між бухгалтерським та податковим трактуванням витрат створюють для бізнесу суттєві виклики, що проявляються у збільшенні адміністративного навантаження та ризиках податкових донарахувань[26].

Ієрархія нормативних актів є чіткою: ЗУ "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" встановлює загальні принципи, П(С)БО 16 деталізує визначення та класифікацію витрат, а План рахунків слугує інструментом для їх системного відображення. Однак паралельно існує Податковий кодекс, який регламентує визнання витрат для цілей оподаткування за власними, часто відмінними, правилами. Ця невідповідність змушує підприємства (на прикладі МХП) вдаватися до податкових коригувань

фінансового результату, що значно ускладнює обліковий процес і вимагає від фінансових спеціалістів винятково високої кваліфікації[49].

Облік операційних витрат підприємства є комплексним процесом, що ґрунтується на їх чіткому розмежуванні за економічною сутністю [11, 24] та напрямками діяльності [31]. Цей процес регламентується низкою нормативних актів, зокрема П(С)БО 16 «Витрати» [8, 10].

Облік матеріальних витрат, що включають вартість сировини, палива, запасних частин та інших ресурсів [31], починається з їх визнання активами на рахунках класу 2 «Запаси» згідно з П(С)БО 9 «Запаси» [5]. У момент використання цих ресурсів для виробничих, адміністративних потреб чи збуту, їх вартість списується до складу відповідних витрат (рахунки 23, 91, 92, 93) [31, 7, 4]. Аналогічно, витрати на оплату праці, що охоплюють заробітну плату та інші виплати персоналу [31], відносяться на ті самі рахунки залежно від функцій працівників [31, 7]. Відрахування на соціальні заходи визнаються витратами того ж періоду, що й нарахована заробітна плата [31].

Окремо обліковуються загальновиробничі витрати (ЗВВ), що включають витрати на управління та обслуговування виробництва (амортизація, ремонт обладнання) [8, 10, 31]. Вони накопичуються на рахунку 91 «Загальновиробничі витрати» [8, 10, 31, 7], поділяються на змінні та постійні [8, 10], та розподіляються на собівартість продукції за обраною базою [8, 10, 31]. Адміністративні витрати (рахунок 92) [8, 31] та витрати на збут (рахунок 93) [8, 31] є витратами періоду і списуються на фінансові результати [8]. До адміністративних належать загальногосподарські витрати на управління підприємством [8, 31], а до збутових — витрати, пов'язані з реалізацією продукції (реклама, пакування, доставка) [8, 31]. Також у процесі діяльності виникають інші операційні витрати, які не належать до попередніх груп, як-от витрати на дослідження, суми безнадійної заборгованості, визнані штрафи та

втрата від курсових різниць [8, 31, 29]. Для їх обліку призначений рахунок 94 «Інші витрати операційної діяльності» [8, 31, 29].

Діяльність агрохолдингів, таких як ПрАТ «МХП», має значну специфіку, що впливає на облік операційних витрат [13]. Основою їхньої діяльності є біологічні активи (птиця, посіви), облік яких регулюється окремим П(С)БО 30 «Біологічні активи» [13, 6]. Ключова відмінність полягає в тому, що такі активи оцінюються за справедливою вартістю, а її зміна внаслідок біологічних перетворень (наприклад, зростання птиці) визнається доходом або витратами операційної діяльності ще до моменту реалізації продукції [13]. Це створює так звані «негрошові» фінансові результати, що впливає на аналіз прибутковості [13]. Крім того, на структуру та динаміку витрат суттєво впливає сезонність сільськогосподарського виробництва, яка зумовлює нерівномірність витрачання ресурсів протягом року [13].

Деталізований облік кожного виду операційних витрат є критично важливим для МХП. Облік матеріальних витрат включає вартість насіння, добрив, пального для сільгосптехніки та сировини для комбікормів. Витрати на оплату праці охоплюють як персонал птахофабрик, так і агрономів та працівників елеваторів. Загальновиробничі витрати можуть включати амортизацію та утримання пташників, сільськогосподарської техніки та інфраструктури [13]. Такий підхід дозволяє не лише коректно формувати собівартість продукції, але й ефективно контролювати використання ресурсів на всіх етапах вертикально інтегрованого бізнесу.

Первинні документи є фундаментом бухгалтерського та податкового обліку, оскільки вони містять вичерпну інформацію про господарські операції та слугують єдиною підставою для їх відображення в облікових регістрах. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», первинні документи можуть бути складені як у паперовій, так і в електронній формі, і повинні містити низку обов'язкових реквізитів,

таких як назва документа, дата складання, зміст операції та підписи відповідальних осіб[3].

Значення первинних документів для податкового обліку є критичним. Податковий кодекс України прямо забороняє формування показників податкової звітності на основі даних, не підтверджених первинними документами. Це означає, що для визнання операційних витрат з метою зменшення оподаткованого прибутку, вони повинні бути належним чином задокументовані[5, 2].

Документообіг — це організований рух документів на підприємстві, який регулюється спеціальним графіком, що затверджується керівництвом. Для такого великого холдингу, як МХП, якість первинної документації та ефективність документообігу є основою достовірного обліку операційних витрат. Без належно оформлених документів (наприклад, накладних на відпуск кормів, актів виконаних робіт) витрати не можуть бути законно відображені в обліку та, що найважливіше, не будуть прийняті податковими органами. Це створює прямі фінансові та юридичні ризики для компанії[29].

В умовах сучасного економічного розвитку та зростання масштабів підприємств, автоматизація обліку операційних витрат є не просто перевагою, а необхідністю. Вона значно підвищує точність, оперативність та аналітичність облікової інформації, посилює контроль та прискорює процес прийняття управлінських рішень [17].

Переваги автоматизації

- Підвищення точності та оперативності. Автоматизовані системи мінімізують помилки, що виникають при ручному перенесенні даних, та забезпечують швидке формування звітів.
- Посилення контролю. Дозволяє здійснювати систематичний контроль за використанням ресурсів, виявляти відхилення від норм та запобігати непродуктивним витратам[36].
- Розширення аналітичних можливостей. Інформаційні системи дозволяють моделювати операційні витрати, групувати їх за різними аналітичними ознаками (наприклад, за центрами відповідальності, видами продукції) та формувати різноманітні звіти (стандартні, регламентовані, управлінські) [45].
- Прискорення прийняття рішень. Завдяки оперативному доступу до достовірної інформації, керівництво може швидше реагувати на зміни та приймати обґрунтовані рішення[44].
- Зниження витрат та підвищення продуктивності. Автоматизація сприяє скороченню необґрунтованих витрат, оптимізації запасів та підвищенню продуктивності праці[17].

В Україні широко використовуються такі програмні продукти для автоматизації бухгалтерського обліку, як "Парус", "FinExpert" та різні конфігурації "1С: Бухгалтерія" [12]. Ці системи дозволяють автоматизувати введення операцій, облік основних засобів, матеріалів, розрахунк заробітної плати, формування звітності [12].

Незважаючи на значні переваги, процес автоматизації не позбавлений викликів:

- Адаптація до змін законодавства. Постійні зміни в бухгалтерському та податковому законодавстві вимагають регулярного оновлення програмних продуктів та адаптації облікових процесів [12].
- Якість вхідних даних. Ефективність автоматизованих систем безпосередньо залежить від якості та достовірності вхідних даних.

Неправильно або невчасно оформлена інформація може спотворити результати [17].

- Технічна експертиза та кібербезпека. Впровадження та підтримка складних інформаційних систем вимагає значних технічних знань та забезпечення кібербезпеки для захисту конфіденційних даних [20].

Застосування штучного інтелекту (ШІ) в управлінському обліку відкриває нові горизонти для підприємств, дозволяючи вивести аналіз витрат на якісно новий рівень.

Перспективи застосування ШІ в управлінському обліку:

- Автоматизація збору та аналізу даних. ШІ може автоматизувати збір та обробку величезних обсягів фінансових даних, виявляючи приховані закономірності та тенденції, які були б недоступні для ручного аналізу [20].

- Фінансове планування та прогнозування. Моделі машинного навчання та нейронні мережі можуть створювати точніші фінансові плани та прогнози, враховуючи численні внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на витрати [20].

- Покращення контрольних функцій. ШІ може використовуватися для виявлення аномалій, шахрайських операцій та невідповідностей у фінансових даних, що значно підвищує ефективність внутрішнього контролю [20].

- Оптимізація ресурсів та стратегічного планування. ШІ допомагає в оптимізації використання ресурсів, покращує стратегічне планування та оптимізує управлінські рішення, забезпечуючи аналітичну інформацію в реальному часі [21]

- Обробка документів. Здатність ШІ сканувати та аналізувати дані з контрактів та внутрішніх документів надає цінні відомості для управлінської звітності [21]

Для такого масштабного та диверсифікованого агрохолдингу, як МХП, автоматизація обліку операційних витрат є не просто перевагою, а стратегічною необхідністю. Величезний обсяг операцій — від вирощування зернових до

виробництва м'яса птиці та переробки олійних — робить традиційну автоматизацію лише першим кроком.

Наступним етапом еволюції управлінського обліку може стати впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ), перспективи якого активно досліджуються в науковій літературі. На відміну від простої автоматизації, ШІ має потенціал не просто прискорювати розрахунки, а й аналізувати великі масиви даних для виявлення неочевидних закономірностей (наприклад, неоптимальних логістичних маршрутів), будувати прогнозні моделі витрат (скажімо, цін на корми залежно від погодних умов) та виявляти аномалії, що можуть свідчити про шахрайство[27].

Це трансформувало б облік з інструмента ретроспективної фіксації подій на проактивну систему підтримки рішень, що є особливо цінним в умовах високої ринкової невизначеності.

РОЗДІЛ 3. АУДИТ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ ПРАТ "МИРОНІВСЬКИЙ ХЛІБОПРОДУКТ" ТА ШЛЯХИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

Операційні витрати є невід’ємною частиною фінансової діяльності підприємства. Вони включають витрати на продаж, загальні та адміністративні витрати, амортизацію тощо, які не входять до собівартості реалізованої продукції[50]. Для ПрАТ "Миронівський хлібопродукт" (МХП), одного з лідерів агропромислового сектору України, ефективне управління цими витратами є ключовим чинником забезпечення прибутковості та операційної ефективності, особливо в умовах геополітичної нестабільності, викликаній, зокрема, російською агресією проти України[26].

Аудит операційних витрат спрямований на забезпечення достовірності даних у первинних документах щодо витрат і доходів, перевірку повноти та своєчасності їх відображення у зведених документах і облікових регістрах. Також він покликаний перевірити відповідність обліку прийнятій обліковій політиці та чинним нормативним документам, а також оцінити, наскільки методика обліку та оподаткування операцій з доходами і витратами відповідає встановленим вимогам за перевіряємий період. Це має особливе значення для МХП, адже підприємство функціонує в умовах підвищених ризиків, пов’язаних із валютними коливаннями, перебоями у ланцюгах постачання та воєнними діями, які суттєво впливають на структуру витрат[35].

Для здійснення аудиту операційних витрат МХП використовується широка інформаційна база. Основу становлять внутрішні звіти підприємства, зокрема консолідована фінансова звітність за 2022, 2023 і 2024 роки, яка охоплює звіт про прибутки і збитки, сегментну звітність, пояснення та примітки до звітності, а також інші розділи річних звітів — "Фінансовий та операційний огляд", "Управління ризиками", "Основи зростання МХП", "Заява генерального директора", "Заява голови ради директорів"[26]. У процесі аналізу особливу

увагу приділяють забезпеченню порівнянності даних за рахунок урахування перекласифікації сегментів, здійсненої у звітах за 2023 та 2024 роки.

Додатково використовуються як облікові, так і позаоблікові джерела. До першої групи належать дані бухгалтерського, статистичного та оперативного обліку, а також вибіркові облікові дані. Позаобліковими джерелами слугують результати попередніх аудитів, дані лабораторного контролю, інформація про перевірки, проведені державною фіскальною службою, матеріали виробничих нарад, зборів трудового колективу, а також відомості із засобів масової інформації, спілкування аудитора з виконавцями та споживачами продукції.

Аудит операційних витрат є багатоетапним процесом, що реалізується через послідовне виконання низки стадій. Кожна з них має специфічну мету та передбачає застосування відповідних інструментів і методів. На ознайомлювальному етапі проводиться загальне вивчення системи бухгалтерського обліку витрат на підприємстві. Аналізуються внутрішні положення, накази про облікову політику, нормативна база компанії та інша документація. Основним завданням є формування загального уявлення про організацію обліку та внутрішній контроль витрат[40].

На основному етапі здійснюється безпосередня перевірка, яка включає застосування аудиторських процедур для отримання об'єктивних доказів щодо правильності обліку операційних витрат. Після завершення цього етапу готується аудиторський висновок, в якому надається оцінка достовірності відповідних розділів фінансової звітності, узагальнюються виявлені недоліки та формулюються рекомендації щодо їх усунення. Цей завершальний етап включає оформлення всієї необхідної документації та підбиття підсумків перевірки[43].

У ході аудиту застосовуються різні методичні підходи. Метод опитування дає змогу з'ясувати особливості облікової політики підприємства, стабільність застосовуваних методів нарахування амортизації та наявність пояснень до фінансової звітності. Фактична перевірка дозволяє за допомогою тестових питань визначити правомірність відображення витрат та доходів, їх

відповідність обліковим реєстраціям. Методи порівняння, документальної перевірки та контрольного перерахунку спрямовані на перевірку первинних документів (накладних, актів, платіжних доручень) і арифметичну точність записів. При великому обсязі даних доцільним є використання вибіркового дослідження, що дає змогу охопити репрезентативну частину операцій без загальної перевірки.

Важливу роль у перевірці відіграють аналітичні процедури. Вони дають змогу виявити потенційні відхилення, незвичні зміни та ризикові зони. Зокрема, перевіряється повнота формування доходів і витрат з урахуванням ринкових умов, проводиться аналіз структури доходів за видами діяльності та обґрунтованість розподілу витрат. Особлива увага приділяється впливу зовнішнього середовища, таких як макроекономічні коливання та геополітична нестабільність. Визначаються як об'єктивні чинники, що не залежать від управлінських рішень, так і суб'єктивні — пов'язані зі стратегією управління підприємством[12]. Також здійснюється оцінка ділової активності в розрізі центрів відповідальності, що дає змогу проаналізувати ефективність управління витратами. У межах процедур першого рівня проводиться логіко-економічний аналіз від первинних документів до зведених показників. Процедури другого рівня дозволяють оцінити вплив організаційних параметрів (планування, нормування тощо) на динаміку витрат і доходів.

Однією зі складових аудиту операційних витрат є аналітичний етап, що передбачає не лише перевірку документальної обґрунтованості витрат, а й глибоке дослідження їх динаміки, структури, ефективності та релевантності[47]. Аналіз, як складова аудиту, дозволяє виявити економічні тенденції, оцінити вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на витрати й надати обґрунтовані висновки для управлінських рішень. Методичні засади цього етапу детально розкрито в наступному параграфі.

№	Зміст питання	Варіант відповіді			Оцінка системи внутрішнього контролю	Примітки
		так	ні	інф. відсутня		
1	2	3	4	5	6	7
1.	Чи є на підприємстві відділ внутрішнього контролю?					
2.	Чи контролюється наявність необхідних документів, що підтверджують витрати?					
3.	Чи санкціонуються витрати відповідною особою?					
4.	Чи проводилась аудиторська перевірка у цьому році?					
5.	Чи були виявлені аудиторами порушення?					
6.	Чи відповідає документація вимогам чинного законодавства?					
7.	Застосування облікових реєстрів: - рекомендовані; - із застосуванням ЕОМ (програма, відомості тощо)					
8.	Чи були у звітному періоді суттєві зміни в технології виробництва продукції на підприємстві?					
9.	Чи затверджені на підприємстві методичні рекомендації щодо розрахунку виробничої собівартості продукції?					
10.	Чи були у звітному періоді зміни щодо віднесення витрат на виробництво?					
11.	Чи були у звітному періоді зміни методу калькулювання собівартості продукції?					
12.	Чи були у звітному періоді зміни складу і змісту калькуляційних статей?					
13.	Чи ведеться аналітичний облік: - за видами виробництва; - за підрозділами підприємства; - за центрами витрат і відповідальності; - за статтями витрат і групами або видами продукції?					
14.	Чи були у звітному періоді зміни методів розподілу непрямих витрат між окремими об'єктами обліку витрат?					
15.	Чи встановлено наказом про облікову політику перелік і склад змінних та постійних загальновиробничих витрат?					
16.	Чи відповідає відображення на рахунку 23 «Виробництво» витрат на виробництво вимогам П(с)БО 16: прямих матеріальних витрат; прямих витрат на оплату праці; інших прямих витрат; виробничих накладних витрат і витрат від браку продукції?					
17.	Чи були у звітному періоді зміни в класифікації витрат на прямі і непрямі?					
18.	Чи були у звітному періоді зміни в класифікації витрат на постійні та змінні?					

Аналіз операційних витрат є не просто кількісною вправою, а критично важливим компонентом стратегічного фінансового менеджменту. Він безпосередньо впливає на прибутковість, операційну ефективність та довгострокову стійкість підприємства[24]. Для компанії, що працює у такому нестабільному геополітичному середовищі, як МХП, ефективне управління операційними витратами є запорукою стійкості та безперервності бізнесу.

Основною інформаційною базою для аналізу слугує консолідована фінансова звітність ПрАТ «МХП» за роки, що закінчилися 31 грудня 2022, 2023 та 2024. Зокрема, використовувалися дані з «Консолідованого звіту про прибутки та збитки» (Consolidated Statement of Profit or Loss) для агрегованих

показників, таких як дохід, валовий прибуток та операційний прибуток, з яких виводяться собівартість реалізації та операційні витрати. Дані «Сегментної звітності» (Segment Performance) є критично важливими для детального аналізу на рівні бізнес-одиниць. «Пояснення та примітки до фінансової звітності» та інші наративні розділи річних звітів (зокрема «Фінансовий та операційний огляд», «Управління ризиками», «Основи зростання МХП», «Заява генерального директора» та «Заява голови ради директорів») створюють глибокий якісний контекст, оскільки детально розкривають ключові чинники витрат і висвітлюють позицію керівництва щодо операційних викликів та стратегій їхнього пом'якшення.

Важливою особливістю при роботі з даними є необхідність врахування перекласифікації сегментів, здійсненої МХП. У річному звіті за 2023 рік зазначено: «З третього кварталу 2023 року МХП змінив представлення інформації за бізнес-сегментами... Відповідна сегментна інформація за рік, що закінчився 31 грудня 2022 року, була переглянута для забезпечення порівнянності». Ця перекласифікація є не просто зміною у звітності; вона відображає еволюцію внутрішньої операційної структури МХП та її стратегічного фокусу. Для проведення достовірного горизонтального (часового) та структурного аналізу сегментів за весь період 2022–2024 років, необхідно використовувати переглянуті дані за 2022 рік, надані у річних звітах за 2023 та 2024 роки. Використання оригінальних даних за 2022 рік призвело б до фундаментальної методологічної помилки, оскільки визначення та склад сегментів не є безпосередньо порівнянними.

Для проведення комплексного аналізу операційних витрат МХП будуть застосовані наступні методичні інструменти:

- Горизонтальний (часовий) аналіз. Цей метод передбачає порівняння фінансових даних за послідовні періоди (2022, 2023, 2024 роки) для виявлення тенденцій, темпів зростання або зниження, а також загальних закономірностей у динаміці операційних витрат та їх складових[38]. Для МХП цей підхід є

ключовим для розуміння динамічного впливу війни та стратегічних відповідей компанії на еволюцію витрат. Наприклад, він дозволить побачити, як змінювалися «витрати, пов'язані з війною» з року в рік та як інші основні категорії витрат (собівартість реалізації, операційні витрати) реагували на нестабільне операційне середовище.

- Вертикальний (структурний) аналіз. Ця техніка полягає у вираженні кожного показника фінансового звіту як відсотка від базової величини в тому ж звіті[13]. У цьому аналізі кожна стаття операційних витрат буде виражена як відсоток від загальної суми операційних витрат, а також, де це доцільно, як відсоток від загального доходу. Цей метод є важливим для визначення відносної значущості різних компонентів у загальній структурі витрат та спостереження за тим, як їхній склад змінюється з часом. Це допоможе виявити, наприклад, чи собівартість реалізації залишається домінуючою статтею, або чи частка збутових, загальних та адміністративних витрат (SG&A) або інших операційних витрат зростає непропорційно, що може свідчити про зміни в операційних пріоритетах або управлінні накладними витратами.

- Коефіцієнтний аналіз. Включає розрахунок та інтерпретацію фінансових коефіцієнтів для оцінки ефективності, прибутковості та платоспроможності, що стосуються витрат[38]. Ключові коефіцієнти для МХП включають:

- Коефіцієнт собівартості до доходу. $(\text{Собівартість реалізації} / \text{Дохід}) \times 100\%$. Цей показник відображає ефективність основних виробничих та закупівельних процесів МХП.

- Коефіцієнт операційних витрат до доходу. $(\text{Операційні витрати} / \text{Дохід}) \times 100\%$. Цей коефіцієнт вимірює, наскільки ефективно компанія контролює свої збутові, загальні та адміністративні накладні витрати відносно обсягу продажів.

- Коефіцієнт загальних операційних витрат до доходу. (Загальні операційні витрати / Дохід) $\times$ 100%. Надає комплексну оцінку загальної операційної ефективності МХП у генеруванні доходу.

- Маржа скоригованої EBITDA (Adjusted EBITDA Margin). (Скоригована EBITDA / Дохід) $\times$ 100%. МХП явно звітує про цей показник як ключовий індикатор своєї основної операційної ефективності. Аналіз його динаміки дозволить безпосередньо оцінити ефективність управління витратами у формуванні основної прибутковості[40].

Особливу увагу слід приділити коефіцієнту чистого боргу до скоригованої EBITDA за останні 12 місяців (Net Debt/LTM Adjusted EBITDA). Цей показник є критичним індикатором фінансового левериджу МХП та її здатності обслуговувати борг за рахунок операційних доходів. Значні коливання цього коефіцієнта (наприклад, зростання з 1.90 у 2021 році до 3.22 у 2022 році, а потім відновлення до 2.47 у 2023 році та 2.08 у 2024 році) безпосередньо відображають взаємодію операційної ефективності (скоригованої EBITDA) та рівня боргу. Той факт, що цей коефіцієнт у 2022 році перевищив ліміт 3.0, визначений у євробондній угоді, підкреслює безпосередній фінансовий тиск, спричинений війною та зростанням витрат, на операційну прибутковість МХП. Подальше поліпшення цього коефіцієнта у 2023 та 2024 роках демонструє здатність компанії адаптуватися до складних умов та відновлювати фінансову стабільність.

Досліджено абсолютні й відносні зміни в обсягах та структурі операційних витрат МХП за 2022–2024 роки. Виокремлено ключові тенденції, що впливають на формування фінансового профілю компанії.

Проведено аналіз витрат за основними сегментами діяльності, зокрема у сферах птахівництва, рослинництва та європейського бізнесу, де зосереджені значні операційні потужності МХП.

Для оцінки динаміки витрат використано основні аналітичні показники, зведені в таблицях 3.1 та 3.2.

Показник	2022	2023	2024
Дохід (Revenue) млн.дол. США	2 642	3 021	3 046
Собівартість реалізації (Cost of sales) млн.дол. США	2 034	2 382	2 198
Операційні витрати (SG&A та інші) млн.дол. США	353	300	408
Всього операційних витрат млн.дол. США	2 387	2 682	2 606

Примітка: Дані наведені на основі консолідованої фінансової звітності ПрАТ «МХП» за 2022–2024 роки.

Аналіз даних таблицях 3.1 та 3.2 свідчить, що дохід МХП демонстрував стабільну динаміку зростання протягом аналізованого періоду, збільшившись на 14.35% у 2023 році порівняно з 2022 роком, досягнувши 3 021 млн дол. США, та незначно зростаючи до 3 046 млн дол. США у 2024 році. Це підтверджує здатність компанії підтримувати та нарощувати обсяги реалізації продукції навіть в умовах військових дій.

Собівартість реалізації зросла на 17.11% у 2023 році, що перевищило темпи зростання доходу. Ця тенденція вказує на посилення тиску на валову прибутковість у 2023 році, ймовірно, внаслідок зростання цін на сировину, логістичних витрат та інших факторів, пов'язаних з війною. У 2024 році собівартість реалізації знизилася на 7.72%, що є позитивною тенденцією та може бути пов'язано з оптимізацією виробничих процесів або стабілізацією цін на ключові ресурси.

Операційні витрати (збутові, загальні та адміністративні, а також інші операційні) у 2023 році скоротилися на 15.01%, що може свідчити про реалізацію компанією заходів з контролю над накладними витратами в кризових умовах. Однак у 2024 році спостерігалось їх значне зростання на 36.00%, що може бути зумовлено збільшенням інвестицій у маркетингову діяльність, розширенням мережі або зростанням адміністративних витрат, необхідних для підтримки операційної діяльності в умовах триваючого конфлікту. Збільшення операційних витрат у 2024 році, незважаючи на стабільний дохід, може вказувати на зростання операційного навантаження або стратегічні інвестиції, які наразі не принесли пропорційного збільшення доходу.

Сукупна сума операційних витрат (собівартість реалізації + операційні витрати) зросла на 12.36% у 2023 році, що було дещо повільніше, ніж зростання доходу, дозволивши компанії підтримувати операційний прибуток. Проте у 2024 році загальні операційні витрати зменшилися на 2.83%, що є позитивним індикатором ефективності управління витратами. Загалом, динаміка витрат МХП демонструє адаптивність компанії до мінливих умов, з періодами зростання витрат, що перевищують доходи, та періодами, коли витрати контролюються більш ефективно, що відображає постійні виклики та управлінські відповіді в умовах військового конфлікту.

Показник	Абсолютне відхилення 2023 до 2022 млн.дол. США	Темп зростання/зниження 2023 до 2022 (%)	Абсолютне відхилення 2024 до 2023 млн.дол. США	Темп зростання/зниження 2024 до 2023 (%)
Дохід (Revenue)	379	14.35%	25	0.83%
Собівартість реалізації (Cost of sales)	348	17.11%	-184	-7.72%
Операційні витрати (SG&A та інші)	-53	-15.01%	108	36.00%
Всього операційних витрат	295	12.36%	-76	-2.83%

Для більш детального розуміння внутрішніх змін у структурі операційних витрат МХП, розглянемо таблицю 3.3, яка відображає питому вагу основних статей витрат у загальній сумі операційних витрат.

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Собівартість реалізації (%)	85.2	88.8	84.3
Операційні витрати (SG&A та інші) (%)	14.8	11.2	15.7
Всього операційних витрат (%)	100.0	100.0	100.0

Аналіз таблиці 3.3 показує, що собівартість реалізації є домінуючою статтею у структурі операційних витрат МХП, що є типовим для виробничих та агропромислових підприємств. Її частка зросла з 85.2% у 2022 році до 88.8% у 2023 році, а потім знизилася до 84.3% у 2024 році. Збільшення частки собівартості у 2023 році може бути пояснено зростанням цін на сировину, паливо та логістичні послуги, спричинені військовими діями. Наприклад, у

2022 році МХП зіткнулася зі значним зростанням логістичних витрат на експорт. У 2023 році компанія також відзначала зростання цін на сировину (спеції, упаковка) для м'ясопереробної продукції. Зниження частки собівартості у 2024 році може свідчити про стабілізацію або зниження цін на ресурси, а також про зусилля з оптимізації виробничих процесів та рецептур, що дозволило зменшити вплив цих витрат на загальну структуру.

Частка операційних витрат (збутових, загальних та адміністративних) зменшилася з 14.8% у 2022 році до 11.2% у 2023 році, а потім зросла до 15.7% у 2024 році. Зменшення у 2023 році може бути пов'язане з жорстким контролем над накладними витратами та можливим скороченням деяких некритичних статей витрат у відповідь на виклики війни. Однак зростання частки у 2024 році може вказувати на відновлення інвестицій у збутову та адміністративну діяльність, що є необхідним для підтримки та розвитку бізнесу у довгостроковій перспективі. Це також може відображати зростання витрат, пов'язаних з адаптацією до нових реалій, таких як витрати на персонал (зокрема, мобілізованих співробітників) або інвестиції у безпеку та стійкість операцій.

Аналіз операційних витрат за сегментами діяльності МХП дозволяє ідентифікувати, які напрямки бізнесу є найбільш витратомісткими та де управління витратами є найбільш ефективним. Важливо зазначити, що для забезпечення порівнянності даних за 2022 рік, використовувалися переглянуті дані, представлені у річних звітах за 2023 та 2024 роки, що враховують реорганізацію сегментів компанії.

Аналіз здійснено за чотирма основними сегментами діяльності компанії на підставі їх фінансових показників, наведених у таблиці 3.4.

Сегмент	Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Птахівництво та супутні операції	Дохід (млн. дол. США)	1 534	1 653	1 649
	Витрати (млн. дол. США)	1 403	1 415	1 485
	Результат сегменту (млн. дол. США)	131	238	164
Рослинна олія	Дохід (млн. дол. США)	578	776	635
	Витрати (млн. дол. США)	509	699	592
	Результат сегменту (млн. дол. США)	69	77	43
Сільське господарство	Дохід (млн. дол. США)	533	434	581
	Витрати (млн. дол. США)	442	428	323
	Результат сегменту (млн. дол. США)	91	6	258

Сегмент	Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Європейський операційний сегмент	Дохід (млн. дол. США)	464	545	575
	Витрати (млн. дол. США)	419	473	513
	Результат сегменту (млн. дол. США)	45	72	62

На основі даних таблиці 3.4 здійснено порівняльний аналіз операційних витрат ПрАТ «МХП» за основними сегментами діяльності у 2022–2024 роках, що дозволяє виявити динаміку змін, структурні особливості та фактори впливу на фінансові результати підприємства.

Птахівництво та супутні операції залишаються найбільшим сегментом компанії за масштабами доходу та витрат. У 2022 році дохід становив 1 534 млн.дол. США, витрати — 1 403 млн.дол. США, що забезпечило сегменту позитивний результат у 131 млн.дол. США. У 2023 році дохід зріс до 1 653 млн.дол. США, а витрати — до 1 415 млн.дол. США, що зумовило зростання результату до 238 млн.дол. США. У 2024 році, незважаючи на збереження доходу на рівні 1 649 млн.дол. США, витрати зросли до 1 485 млн.дол. США, що спричинило зниження прибутковості сегменту до 164 млн.дол. США. Така динаміка свідчить про стійкість цього напрямку, однак потребує контролю за зростанням витрат у післявоєнний період.

Сегмент рослинної олії демонстрував значне зростання у 2023 році, коли дохід зріс із 578 млн.дол. США до 776 млн.дол. США, а витрати — з 509 млн.дол. США до 699 млн.дол. США. Результат при цьому збільшився з 69 млн.дол. США до 77 млн.дол. США. Проте вже у 2024 році спостерігалось скорочення: дохід зменшився до 635 млн.дол. США, витрати — до 592 млн.дол.

США, а фінансовий результат скоротився до 43 млн.дол. США. Це зумовлено ціновою кон'юктурою на світових ринках та переглядом логістичних витрат у бік зменшення.

Сільське господарство виявилось найволатильнішим сегментом. У 2022 році дохід становив 533 млн.дол. США, а витрати — 442 млн.дол. США, що забезпечило прибуток у 91 млн.дол. США. У 2023 році дохід знизився до 434 млн.дол. США, а прибутковість практично зникла — результат становив лише 6 млн.дол. США при витратах у 428 млн.дол. США. Проте у 2024 році сегмент продемонстрував суттєвий ріст: дохід сягнув 581 млн.дол. США при скороченні витрат до 323 млн.дол. США. Це забезпечило фінансовий результат у 258 млн.дол. США — найвищий серед усіх напрямів діяльності у вказаному році.

Європейський операційний сегмент демонструє стабільність і поступове зростання. Дохід зріс з 464 млн.дол. США у 2022 році до 545 млн.дол. США у 2023 та 575 млн.дол. США у 2024 році. Витрати також зростали: з 419 млн.дол. США до 473 млн.дол. США і 513 млн.дол. США відповідно. Результат сегмента був стабільним: 45 млн.дол. США у 2022 році, 72 млн.дол. США — у 2023, 62 млн.дол. США — у 2024. Незважаючи на зменшення результату у 2024 році, цей сегмент залишається надійною основою для європейської експансії компанії.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що МХП успішно адаптує свої підходи до управління витратами, оптимізуючи ресурси на рівні окремих сегментів відповідно до змін кон'юктури ринку та умов воєнного стану.

Одним із ключових зовнішніх факторів, що суттєво впливають на структуру та обсяги операційних витрат агропромислових підприємств в умовах сьогодення, є геополітична нестабільність, зумовлена повномасштабними військовими діями на території України. Для ПрАТ «МХП» ці обставини спричинили комплексне зростання витрат, що охоплює як безпосередньо воєнні витрати, так і значні супутні непрямі витрати.

Так, за офіційними даними, у 2024 році прямі витрати, пов'язані з війною, зросли на 54%, досягнувши 54 млн.дол. США. До їх складу входять витрати на підтримку громад, списання запасів і біологічних активів, а також інші витрати, що виникають у зв'язку з воєнним конфліктом. Проте більш вагомий економічний вплив мають саме непрямі витрати, обумовлені дестабілізацією логістичних ланцюгів, ризиками енергопостачання та впливом на кадровий склад підприємства.

Значне навантаження на логістичні витрати сформоване внаслідок блокувань та перебоїв в експортних маршрутах, зокрема через Чорне море, Червоне море та низку сухопутних кордонів (Польща, Румунія, Угорщина, Словаччина). Відповіддю на ці виклики стала переорієнтація транспортних потоків, зокрема перехід на альтернативні маршрути, фрахтування власних суден та застосування гнучких страхових механізмів, що дозволяє знизити ризики зупинки зовнішніх поставок.

Ще одним критичним компонентом зростання витрат є енергетична безпека підприємства. Атаки на енергетичну інфраструктуру України створюють реальні загрози безперебійній роботі виробничих потужностей. У зв'язку з цим підприємство здійснює масштабні інвестиції в автономні джерела енергії — дизельні генератори, біогазові установки, а також сонячні електростанції, що не лише знижують енергетичні ризики, а й формують потенціал для енергетичної незалежності.

Крім того, трудові ресурси підприємства зазнали суттєвих втрат у зв'язку з мобілізацією працівників до лав Збройних Сил України — станом на кінець 2024 року мобілізовано 3 463 особи. Це зумовило як дефіцит кваліфікованих кадрів, так і потребу в реалізації додаткових програм підтримки. Зокрема, компанія забезпечує повну виплату заробітної плати мобілізованим працівникам (загалом 53 млн.дол. США з початку війни), впроваджує програми реабілітації, перекваліфікації та гендерного перерозподілу ролей на виробництві.

Отже, в умовах військової агресії кожна з ключових складових операційних витрат підприємства (логістика, енергетика, персонал) зазнала суттєвого трансформаційного тиску. Реакцією на ці виклики стала модель адаптивного управління витратами, що включає масштабні інвестиції, технологічні рішення, кадрові програми і гнучке планування. Таким чином, війна виступає не як окрема стаття витрат, а як системний фактор, що формує нову архітектуру операційної діяльності агропромислових підприємств України.

Ціни на сировину. Зовнішні коливання цін на зернові та олійні культури мають прямий вплив на собівартість продукції МХП, особливо в сегментах рослинництва та олійних заводів. Завдяки вертикальній інтеграції — 100 % власного виробництва кукурудзи для комбикормів — компанія суттєво знижує ризик цінових шоків, перетворюючи зовнішню змінну витрату на контрольовану внутрішню. Такий підхід не лише підвищує ефективність виробництва, а й служить інструментом хеджування проти ринкових флуктуацій.

Динаміка попиту. Внутрішній попит на куряче м'ясо в Україні залишається стійко високим — це найбільш доступний білковий продукт. Щоб мінімізувати ризики сезонних або споживчих коливань, МХП активно диверсифікує ринки збуту: на кінець 2024 року експорт здійснювався більш ніж до 80 країн. Експортна географія дозволяє вирівнювати навантаження на потужності та стабілізувати реалізаційні ціни.

Валютні курси. Флуктуації гривні в умовах війни та геополітичних потрясінь залишаються одним із головних джерел витратних ризиків. Однак експортні доходи, які складають близько 60 % від загального доходу групи, виконують функцію природного хеджування: надходження в твердій валюті використовуються для закупівлі імпортного обладнання, сировини та

обслуговування зовнішніх зобов'язань. Це дозволяє захистити компанію від девальваційних ефектів, які інакше призвели б до зростання гривневих витрат.

Таким чином, ринкові чинники — від цін на сировину до попиту й валютних курсів — формують комплексну матрицю ризиків для операційних витрат МХП. Реакція компанії у вигляді вертикальної інтеграції, диверсифікації ринків і природного валютного хеджування дозволяє знизити вразливість до зовнішніх шоків та підтримувати стійкість операційної діяльності.

Внутрішні операційні чинники є ключовими у впливі на формування витратної частини діяльності ПрАТ «МХП». Підвищення ефективності виробництва досягається шляхом постійної модернізації агротехнологій і впровадження ресурсозберігаючих практик. Зокрема, зменшення обсягів оранки ґрунту дозволило скоротити витрати на дизельне паливо та амортизацію техніки, а альтернативні підходи до годівлі, як-от використання личинок чорної львинки (*Hermetia illucens*) як білкової добавки, сприяють зменшенню вартості традиційних кормових інгредієнтів.

Активне впровадження інноваційних технологій дозволяє компанії оптимізувати виробничі процеси. На площах понад 150 тис. га застосовуються технології точного землеробства, що передбачають використання супутникового моніторингу та аналізу ґрунтів. Системи штучного інтелекту забезпечують оперативне прийняття рішень щодо внесення добрив і строків збирання врожаю. Іригаційні проєкти підвищують надійність врожайності, а цифровізація внутрішніх процесів, зокрема через систему OKR, підвищує прозорість управлінських рішень. Паралельно здійснюються інвестиції в енергетичну автономність підприємства — біогазові та сонячні електростанції забезпечують власне енергопостачання та дозволяють знизити залежність від імпортних енергоресурсів.

В умовах воєнного стану важливу роль відіграє управління людським капіталом. У зв'язку з мобілізацією працівників і загальним дефіцитом кадрів

компанія реалізує низку стратегічних ініціатив, зокрема програму «MHP Health», яка у 2024 році охопила 67% працівників і включала 4 632 індивідуальні психологічні консультації. Продовжуються повні виплати заробітної плати мобілізованим працівникам (загалом 53 млн.дол. США з початку війни), а програма внутрішніх рекомендацій стимулює залучення нових спеціалістів. Такі дії сприяють зниженню плинності кадрів і підтриманню стабільного рівня продуктивності.

Додатково на витрати впливає стратегічне розширення продуктової лінійки через розвиток кулінарного напрямку. Інвестиції у виробництво напівфабрикатів і готових до споживання страв, включаючи діяльність Кулінарного центру та Школи кулінарії, дозволяють підвищити частку продукції з високою доданою вартістю, що, своєю чергою, позитивно позначається на загальній маржинальності та ефективності операційних витрат.

Показник	Одиниця виміру	2023 р.	2024 р.	Вплив на витрати
Обсяг виробництва м'яса птиці (Україна)	тис. тонн	718.6	711.2	Зниження обсягів може збільшити питомі постійні витрати.
Обсяг виробництва м'яса птиці (РР)	тис. тонн	131.0	146.2	Зростання обсягів сприяє економії на масштабі, знижуючи питомі витрати.
Обсяг виробництва переробленого м'яса (Україна)	тонн	40 775	51 394	Зростання обсягів переробленої продукції з вищою доданою вартістю може покращити маржу, компенсуючи витрати.
Обсяг виробництва переробленого м'яса (РР)	тонн	46 555	50 850	Зростання обсягів переробленої продукції з вищою доданою вартістю може покращити маржу, компенсуючи витрати.

Показник	Одиниця виміру	2023 р.	2024 р.	Вплив на витрати
Обсяг виробництва соняшникової олії	тонн	493 845	385 214	Зниження обсягів виробництва олії через зміну рецептури та високі ціни на соняшник призвело до зростання питомих витрат.
Обсяг виробництва соєвої олії	тонн	1 315	1 440	Незначне зростання обсягів сприяє стабілізації витрат.
Обсяг збору зернових	млн тонн	2.6	2.1	Зниження обсягів збору через несприятливі погодні умови може збільшити собівартість зерна, якщо не компенсується зростанням цін.
Урожайність кукурудзи	тонн/га	9.9	8.4	Зниження урожайності збільшує питомі витрати на гектар.
Урожайність пшениці	тонн/га	6.6	7.2	Зростання урожайності знижує питомі витрати на тонну.
Урожайність соняшнику	тонн/га	3.1	3.0	Незначне зниження урожайності може вплинути на питомі витрати.
Середня ціна м'яса птиці (Україна)	дол. США/кг	1.95	2.02	Зростання ціни на продукцію допомагає компенсувати зростання операційних витрат.
Середня ціна переробленого м'яса (Україна)	дол. США/кг	2.94	2.88	Незначне зниження ціни може негативно вплинути на маржу.

Таким чином, внутрішні операційні фактори — модернізація виробництва, технологічні інновації, управління кадрами та розвиток нових продуктів — безпосередньо впливають на динаміку витрат ПрАТ «МХП». Дані таблиці 3.5 ілюструють, як зміни ключових показників виробництва та цін формують питомі та абсолютні витрати компанії, і підкреслюють важливість комплексного управління цими факторами для підтримки конкурентної стійкості та довгострокового зростання.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретичних засад та практичних аспектів обліку й аудиту операційних витрат ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» дозволило сформулювати комплексні висновки та розробити обґрунтовані рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності управління витратами в умовах високої турбулентності зовнішнього середовища.

Зокрема, у ході роботи було встановлено:

1. Теоретичні основи витрат: Досліджено економічну сутність та різні підходи до класифікації витрат, включаючи економічну та бухгалтерську точки зору, а також поділ на явні/неявні та релевантні/нерелевантні витрати. Підкреслено важливість принципу нарахування та відповідності доходів і витрат для достовірності фінансової звітності, незважаючи на його складність у застосуванні для агропромислових підприємств.

2. Організація обліку операційних витрат на ПрАТ «Миронівський хлібопродукт»: Проведено оцінку поточної організації обліку та аудиту операційних витрат на підприємстві. Виявлено як позитивні аспекти функціонування системи обліку, так і проблемні моменти, що потребують уваги для підвищення її ефективності. Надано власну оцінку виявлених тенденцій та обґрунтовано пропозиції щодо усунення недоліків та вдосконалення організації вирішення проблемних питань.

3. Аналіз операційних витрат та фактори впливу: Здійснено всебічний аналіз структури, динаміки та ефективності операційних витрат ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» за 2022–2024 рр.. Виявлено, що на операційні витрати суттєво впливають як зовнішні (геополітичні, ринкові фактори, логістичні виклики, енергетична безпека), так і внутрішні операційні фактори. Застосування горизонтального, вертикального, коефіцієнтного, факторного та порівняльного аналізів дозволило ідентифікувати ключові тенденції та чинники, що формують витратну базу підприємства.

4. Шляхи вдосконалення управління витратами: Запропоновано конкретні заходи, спрямовані на оптимізацію обліку, аудиту та управління операційними витратами МХП. Впровадження цих рекомендацій, як очікується, сприятиме зростанню прибутковості, підвищенню конкурентоспроможності, посиленню фінансової дисципліни та мінімізації ризиків у діяльності підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Господарський кодекс України : кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-V / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : закон України від 16 липня 1999 р. № 996-14-ВР / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
3. Податковий кодекс України : кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : постанова Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 893 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 “Запаси” : наказ Міністерства фінансів України від 19 липня 1999 р. № 75 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text>.
6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 “Біологічні активи” : наказ Міністерства фінансів України від 3 листопада 2005 р. № 1456 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05#Text>.
7. План рахунків : Облік і фінанси АПК – науково-освітній портал [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.

8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати” : наказ Міністерства фінансів України від 31 грудня 2000 р. № 27 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>.
9. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку запасів : постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2007 р. № 220 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002201-07#Text>.
10. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку : наказ Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 р. № 73 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>.
11. Півнюк О. П. Економічна сутність та класифікація витрат в системі управління підприємством : [монографія] / О. П. Півнюк. – Ужгород : УжНУ, 2015. – 144 с. // Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/7481/1/...pdf>.
12. Автоматизація бухгалтерського та податкового обліку / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://magazine.faaf.org.ua/avtomatizaciya-buhgalterskogo-ta-podatkovogo-obliku.html>.
13. Безверхий К. Ефективність або ефект від впровадження внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат промислових підприємств // Молодий учений. – 2016. – № 12. – С. 671–678. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/160.pdf>.
14. Класифікація витрат виробництва як необхідна передумова об’єктивного обліку і дієвого контролю / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://magazine.faaf.org.ua/klasifikaciya-vitrat-virobnictva-yak-neobhidna-peredumova-ob-ektivnogo-obliku-i-diyovogo-kontrolyu.html>.

- 15.Класифікація операційних витрат підприємств : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/167.pdf>.
- 16.МХП збільшив прибуток на 75 %, до \$96 млн, у третьому кварталі 2024 р. // Forbes.ua : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://forbes.ua/news/mkhp-zbilshiv-pributok-na-75-do-96-mln-u-tretomu-kvartali-22112024-25000>.
- 17.Організація обліку витрат операційної діяльності в умовах перехідної економіки // Вісник МДУ : сер. «Економіка». – 2016. – № 15. – С. 210–213. – Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/15-2016/27.pdf>.
- 18.Оцінка та облік витрат за міжнародними стандартами звітності / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/6852/7666>.
- 19.Сучасні методи обліку витрат / [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/239.pdf.
- 20.Перспективи застосування штучного інтелекту в управлінському обліку : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/dees.16-50>.
- 21.Правдюк М. В., Філіпов Р. В. Сучасні аспекти застосування штучного інтелекту в управлінському обліку // Наука і техніка сьогодні. – 2024. – № 2 (30). – С. 415–427. – Режим доступу: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/9392/9445>.
- 22.25412361 — ПРАТ МХП : опендатабот [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://opendatabot.ua/c/25412361>.
- 23.Вплив принципу нарахування та відповідності на достовірність фінансової звітності суб'єктів господарювання : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://eprints.oa.edu.ua/7056/1/54.pdf>.

24. Економічна сутність поняття витрати : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://dspace.kntu.kr.ua/bitstreams/2ce511e4-c5bb-477c-ae18-46a7b95e958f/download>.
25. Клас 8 “Витрати за елементами” : План рахунків бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://kodeksy.com.ua/buh/plan-rahunkiv/class-8.htm>.
26. Методика проведення аналізу операційних витрат підприємства : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://vtei.edu.ua/doc/24032021/5/2.pdf>.
27. Миронівський Хлібопродукт : закупівельні ціни [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://tripoli.land/ua/mhrp>.
28. Первинні документи для податкового обліку : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://aktiv.ua/ua/materials/articles/pervynni-dokumenty-dlia-podatkovoho-obliku>.
29. Рахунок 84 “Інші операційні витрати” : Клас 8. План рахунків бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://kodeksy.com.ua/buh/plan-rahunkiv/class-8/rahunok-84.htm>.
30. Розділ 2. Особливості визнання витрат подвійного призначення : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://online.dtki.ua/2013/02/42001>.
31. Тема 9. Облік витрат діяльності підприємства. План 1 : [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B01/other/tema__1_9.pdf.
32. Авілов С. Ф. Факторний аналіз витрат і доходів : [Текст] / С. Авілов // Наука молода. – 2008. – № 2.

33. Антонов А. С. Производственные затраты в зарубежной практике : [Текст] / А. С. Антонов // Международный бухгалтерский учет. – 2008. – № 12. – С. 8–16.
34. Булатов М. А. Теория бухгалтерского учета : учеб. пос. / М. А. Булатов. – 3-е изд., перераб. і доп. – М. : Экзамен, 2005. – 256 с.
35. Бутинець Ф. Ф. Теорія бухгалтерського обліку : підруч. для студ. ВНЗ спец. 7.050106 «Облік і аудит» / Ф. Ф. Бутинець. – 2-е вид., доп. і перероб. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 640 с.
36. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / А. П. Бархатов [та ін.]. – Тернопіль : Астон, 2005. – 496 с.
37. Власюк Г. В. Особливості аудиту витрат виробництва та собівартість продукції : [Текст] / Г. В. Власюк // Держава та регіон. Серія «Економіка та підприємництво». – 2007. – № 1. – С. 73–80.
38. Остапенко Я. О. Облік витрат на виробництво та собівартість продукції в ринкових умовах : [Текст] / Я. О. Остапенко // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2010. – № 2 (49). – С. 121–126.
39. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» : затверджене наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 № 290, із змінами і доповненнями, внесеними наказом МФУ від 09.12.2011 № 1591 [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
40. Рожелюк В., Денчук П. Принципи управління виробничими витратами на підприємстві : [Текст] / В. Рожелюк, П. Денчук // Вісник КНТЕУ. – 2007. – № 5. – С. 109–113.
41. Романенко О. В. Доходи і витрати операційної діяльності: економічна сутність, склад та інструментарій обліку : [Текст] / О. В. Романенко // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. – 2011. – № 25.

- 42.Світлична В. Ю. Організаційні питання формування, розподілу і обліку загальновиробничих витрат підприємств : [Текст] / В. Ю. Світлична // Комунальне господарство міст. – 2012. – № 104. – С. 254–260.
- 43.Сидоренко Р. В. Внутрішня звітність центрів відповідальності : [Текст] / Р. В. Сидоренко // Вісник Львівської комерційної академії. Серія «Економічна». – 2011. – Вип. 35. – С. 326–328.
- 44.Скрипник М. І. Затрати і витрати: проблема трактування понять [Електронний ресурс] / М. І. Скрипник. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2009_1/stat26.pdf
- 45.Скрипник М. І. Організація обліку витрат у розрізі центрів витрат та центрів доходів : [Текст] / М. І. Скрипник // Облік і фінанси АПК. – 2011. – № 1 (127). – С. 46–49.
- 46.Собко В. В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / В. В. Собко. – 3-є вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2000. – 578 с.
- 47.Собченко А. М. Удосконалення систем і методів обліку витрат та калькулювання собівартості сільськогосподарської продукції : [Текст] / А. М. Собченко // Вестник СевГТУ. – 2012. – № 130. – С. 228–233.
- 48.Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета : [Учеб. пос.] / Я. В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 496 с.
- 49.Стельмахук А. М. Бухгалтерський облік : [навч. посіб.] / А. М. Стельмахук, П. С. Смоленюк. – К. : ЦНЛ, 2007. – 528 с 102.
- Теорія бухгалтерського обліку : [монографія] / Л. В. Нападовська, М. Добія, Ш. Сандлер, Р. Матезіч та ін.; за заг. ред.. Л. В. Нападовської. –К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 735 с.

50. Теорія бухгалтерського обліку : [монографія] / Л. В. Нападовська, М. Добія, Ш. Сандлер, Р. Матезіч та ін.; за заг. ред.. Л. В. Нападовської. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 735 с.